

**ПРАВОВА ДОМІНАНТА РИМСЬКОГО СВІТОГЛЯДУ У
РИТОРИЧНІЙ КУЛЬТУРІ СУЧАСНОГО ЮРИСТА**

Ad fontes juris veteris! - «До першоджерел давнього права звертайтеся!» - таку напутню пораду дав візантійський імператор Юстиніан ученим-юристам, що розпочинали укладання всесвітньо відомого кодексу римських законів «*Corpus juris civilis*», на базі якого зародилася сучасна юридична наука. Напуття «найяснішого» цезаря та головного співавтора цієї кодифікації римського права не втратило актуальності й сьогодні. В останні роки навіть помітно зріс інтерес до античного права: усе більше стало виходити в нашій країні та за кордоном наукових праць і підручників, присвячених цій проблематиці.

Багато майбутніх юристів уже з перших кроків знайомства із загальною історією держави і права мають певне уявлення про те, наскільки тісно європейська правова наука і культура переплетена з римським правом. Однак без хрестоматійних знань таке уявлення має досить абстрактний, довідково-сухий характер.

Слід зазначити, що правова домінанта римського світогляду рівною мірою істотна для всіх галузей і шарів римської культури. Саме тому всі сторони життя ніби заряджені юридичною проблематикою і для того, щоб скласти більш-менш повне уявлення про звичаї, моральні, релігійні цінності і смаки римлян, варто звернути увагу саме на юридичну літературу Давнього Риму. Право пронизує собою все життя і тому не можна зрозуміти ні життя, ні характеру римлян поза римським правом.

У Пандектах і Інституціях можна зустріти дивні свідчення розуміння людини і її природи, висловлені, здається, з таємною посмішкою, тут можна наштовхнутися на найбільш головоломні завдання як філософської, так і детективної властивості. Та й сама римська література - Катон, Цицерон, Горацій, Сенека, Тацит та інші автори - навряд чи буде зрозуміла повною мірою, якщо не матимемо уявлення про римське право.

Інша особливість римського права, що має, без сумніву, значення для культури професійного мислення сучасного юриста - це ставлення давніх авторів до слова. Слово для них є тим простором, де виникають і де знімаються протиріччя між «буквою» і «духом» закону. Римські юристи були неперевершеними майстрами правових визначень та їх вимогливими та причепливими

критиками. Причому часто для уточнення того або іншого терміна підбиралася найбагатша казуїстика, що допомагала коригувати визначення і доповнювати їх необхідними зауваженнями. При цьому вражає високий ступінь точності визначення предметів, навіть тих, які найменше піддаються визначенням, наприклад, таких понять, як свобода, сумління, воля, справедливість тощо.

Слід зазначити, крім того, що тексти, які ми знаходимо, наприклад, у Дигестах, при всій своїй лаконічності і логічній автономії аж ніяк не знеособлені. У коментарях або відповідях римських юристів немає тієї навмисної відсутності стилю і підкресленого витіснення індивідуальності, з якими, здавалося б, повинна бути пов'язана так звана велич права. Тому Дигести були й залишаються не тільки пам'ятником історії права, але і пам'ятником літератури та тієї естетики, що визначала закони цієї літератури.

І тут ми підходимо до ще однієї важливої сторони правової літератури Давнього Риму - до її риторичної обумовленості. Слово оратора так само, як і «*буква закону*» визнається тією активною моделлю, що здатна підкорити собі суспільну свідомість і приборкати хаос багатобарвного життя. Риторика була не просто наукою красномовства, але й мистецтвом її активного (і не тільки у свідомості, але на очах у Риму й світу) упровадження в суспільну думку. Саме необхідність відстоювати перед судом інтереси за допомогою захисту своїх доводів у суперництві з іншим оратором на очах у численних глядачів, небайдужих до слова, до інтонації, до освіченості й навіть міміки виступаючого повідомляла римському праву багато достоїнств античної риторики.

Читаючи історичні праці Лівія, Тацита, Плутарха або трактати Цицерона про ораторське мистецтво, переконуєшся в тому, наскільки сильний у римському судочинстві театральний елемент. Мова адвоката-оратора повинна була справити на суддів і на слухачів сильне враження не простим згадуванням тих законів і постанов, що роз'яснюють даний випадок на користь або на шкоду якої-небудь зі сторін, але вразити слухачів якоюсь особливо пластичною силою доводу, яскравим порівнянням, дотепною реплікою.

Таким чином, знайомство з римським правом у формі вивчення юридичних першоджерел дає правознавцю можливість не тільки розумом осягнути мудрі сентенції видатних корифеїв права, але також навчає його професійно виражати свої власні ідеї і, головне, доповнює його фахову підготовку деякою елітарною «*класичною*» складовою.